

АРХЕОЛОГІЯ ТА ДАВНЯ КУЛЬТУРА

УДК :069.02:903.2 «631/634» (477)

Пустовалов С. Ж., Чухрай Л. О.

ПОТЕНЦІЙНІ МОЖЛИВОСТІ МУЗЕЄФІКАЦІЇ ПАМ'ЯТОК КАМ'ЯНОЇ ДОБИ НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ

Статтю присвячено виробленню загальних принципів аналізу археологічних пам'яток для відтворення та музеєфікації. Розглянуто найвідоміші пам'ятки кам'яної доби, які, на думку авторів, підлягають музеєфікації у першу чергу.

Археологічні пам'ятки України становлять значну частину культурної спадщини нашої країни. За кількістю та різноманітністю історичних епох, культур, народів, до яких відносяться ці пам'ятки, Україна перебуває у винятковому становищі. Далеко не кожна держава може похвалитися таким розмаїттям та різнобарв'ям археологічної спадщини. Серед них значну кількість становлять унікальні пам'ятки європейського та світового значення. Проте вони майже недоступні широкому загалу. Лише деякі з них музеєфіковані. Цілеспрямована державна політика щодо музеєфікації археологічних пам'яток тільки формується. Саме створенню обґрунтованого реєстру пам'яток археології, що підлягають музеєфікації, і присвячена ця стаття.

За роки вивчення археологічних пам'яток досить добре відомі різні їхні види. Це дає змогу їх класифікувати. Існують різноманітні види класифікації [1]. Скористаємося одною з останніх класифікацій [2]. Все розмаїття пам'яток археології зведено у шість великих груп:

1. Залишки стародавніх поселень
 - а) печерні житла, навісні, скельні;
 - б) стоянки та стійбища;
 - в) поселення, селища;
 - г) наземні та заглиблені житла;
 - д) господарчі будівлі.
2. Городища та міста
 - а) городища з земляними валами, ровами, стінами;
 - б) міста, де зафіксовані кремль, дитинець та акрополь;
 - в) стародавні посади, слободи, торжища, інсули;

- г) стратиграфічні культурні нашарування;
 - д) залишки оборонних форпостів;
 - е) змієві вали.
3. Пам'ятки виробничої діяльності
 - а) сільськогосподарські ділянки, виноградники;
 - б) рудники, шахти, кар'єри, копальні;
 - в) плавильні, майстерні;
 - г) залишки транспортних шляхів та гідробудівель (акведуки, канали, водойми, цистерни тощо);

- д) винокурні, склади, льохи.
4. Поховання
 - а) печерні поховання;
 - б) ґрунтові поховання;
 - в) поодинокі курганні могильники;
 - г) компактні групи курганів;
 - д) стародавні гробниці, надгробки;
 - е) мавзолеї та кладовища.
 5. Релігійно-культові споруди
 - а) святилища, капища;
 - б) лабіринти, жертовники;
 - в) менгіри, дольмени, кромлехи;
 - г) кам'яні баби, ідоли;
 - д) залишки кам'яних храмів та культових комплексів;
 - е) залишки культових середньовічних споруд.
 6. Стародавні написи та зображення
 - а) наскальні малюнки та розпис;
 - б) печерні малюнки та розпис;
 - в) кам'яні орієнтири;
 - г) пам'ятки епіграфіки.

Звичайно, розглянути всі зазначені типи археологічних пам'яток з боку музеєфікації в одній статті просто неможливо. Тим паче, що кожен

з видів пам'яток на додаток ще має різновиди у часі. Тому зупинимось лише на пам'ятках найдавнішої епохи — на пам'ятках доби каменю. Доба каменю за археологічною класифікацією складається з раннього або нижнього палеоліту, пізнього або верхнього палеоліту, мезоліту та неоліту. Кожна з епох заслуговує на окрему роботу. Найбільший інтерес становлять стоянки нижнього та верхнього палеоліту. Саме до цієї епохи відносяться унікальні відкриття, які заслуговують на музеєфікацію. Певний досвід у музеєфікації пам'яток доби каменю вже є. Це печера Чокурча в Криму, яка законсервована, Добранічівська стоянка на Київщині та стоянка Межирічі на Черкащині. Подібним чином музеєфіковано стоянку Гінці на Полтавщині [3]. Над цими пам'ятками зведено легкі павільйони. Але цей досвід має локальний характер. Щоб вирішити цю проблему, треба розглянути її в цілому.

Загальні умови розташування пам'яток доби каменю

Як відомо, археологічні пам'ятки доби нижнього палеоліту є найдавнішими пам'ятками історії людства. Вони розташовані переважно на корінних ділянках берега, на високих терасах, у верхів'ях старих балок тощо. Найдавніший палеоліт знаходиться, як правило, на значній глибині, серед похованих ґрунтів відповідного віку. Велика глибина, на якій залягають палеолітичні рештки, становить певні труднощі для музеєфікації, пов'язані з водовідводом, дренажем тощо. Печерні пам'ятки Криму мають свої особливості. Серед них велика кількість каміння у культурному шарі, перетворення на вапняк осадових порід четвертинного періоду. Як правило, це суцільна маса, яка дуже важко піддається рихленню. Виявлення нижньопалеолітичних пам'яток — справа працемістка і копітка. Наприклад, нижньопалеолітична стоянка біля с. Кам'янського на Запоріжжі виявлена після багатьох років пошуків. Окремі знаряддя нижньопалеолітичного типу були відомі у гирлі балки досить давно. Проте культурного шару поруч із ними не було. Лише роботи В. Степанчука та В. Коєна дали можливість виявити цю досить цікаву стоянку [4].

Пізньюпалеолітичні стоянки розташовані набагато ближче до поверхні землі, ніж нижньопалеолітичні. Це Житомирська стоянка, Мезинська стоянка та багато інших. Глибина їхнього залягання у ґрунті не перебільшує 1–2 м. Вони розташовані у більш сприятливих для музеєфікації умовах, аніж нижньопалеолітичні пам'ятки. Проте і збереженість артефактів гірша, ніж у більш ранніх пам'ятках. Мезолітичні пам'ятки

переважно розміщено біля водоймищ, у заплавах, на перших надзаплавних терасах, на піщаних дюнах тощо. Дуже часто вони виявляються на торфовищах і мають добру збереженість, особливо органічних залишків. Північний неоліт зберігає традиції мезоліту у розташуванні пам'яток, проте ранньохліборобські поселення розташовані у зручних місцях, біля сучасних селищ. Із геологією залягання стоянок кам'яного віку тісно пов'язана геологічна ситуація, яка має бути вивчена спеціально перед тим, як пам'ятка музеєфікуватиметься. Важливість вивчення геологічних умов для музеєфікації пам'яток археології та методи цього вивчення спеціально розглядалися у працях О. М. Титової та Д. В. Келіна [5]. На їхню думку, перед музеєфікацією обов'язково повинен складатися інженерно-геологічний паспорт об'єкта. При дослідженні видатної пам'ятки доби пізньої бронзи Заураля — Аркаїму, О. Є. В'язковою проведено комплексний аналіз гранулометричного, хімічного та мінерального складу відібраних порід. Крім цього, були проведені також аналізи: силікатний, рентгеноструктурний, водної витяжки з ґрунтів, елементний, рентгеноспектральний, спектральний атомоemisійний, ртутний [6].

Критерії відбору археологічної пам'ятки для музеєфікації є справою складною та відповідальною. Детально ці принципи розглянуті у спеціальній праці [7]. Том у цій роботі лише перелічимо їх. Це історико-культурна цінність пам'ятки, її матеріал, стан збереженості, доступність для огляду, ступінь дослідженості пам'ятки, наявність спеціальних робіт з реконструкціями, а також стан збереженості історичного ландшафту, можливість побудови музейних чи допоміжних приміщень без пошкодження історичного ландшафту. Саме цими критеріями визначається необхідність, доцільність чи можливість музеєфікації. Введення трьох градаційних ступенів щодо музеєфікації дозволить детальніше та точніше аналізувати конкретні археологічні пам'ятки.

Характеристика пам'яток

У 1974 році була відкрита видатна пам'ятка світової археології, найдавніша на території України ранньопалеолітичне місцезнаходження Королеве. Крім того, що ця пам'ятка є унікальною, вона ще й розташована в одному з наймальовничіших куточків України. Ось що писали про це місце В. М. Гладилін та В. І. Ситливий: «Палеолітичне місцезнаходження Королеве виявлено у районі так званих Хустських воріт між містами Виноградів та Хуст. Тут ріка Тиса, прорізавши Вигорлат-Гутинський хребет, виходить

на простори Угорської низини. Праворуч, нижче за течією річки, біля м. Виноградів височить вкрита буковим лісом Чорна Гора — загаслий вулкан. Ліворуч, вище за течією знаходиться одна з найвищих вершин Вигорлат-Гутинського хребта. Поруч — величні кам'яні кар'єри з потужними геологічними розрізами. На протилежному лівому березі Тиси на сопці височить замок угорських королів (Кірай газо). Від нього і походить сучасна назва селища Королеве, яке розташувалося біля підніжжя сопки із замком» [8]. Пам'ятка розташована на високій терасі Тиси, яка тягнеться з півночі на південь (рис. 1). З цього місця добре проглядається вся долина Тиси, Королівський замок, селище Королеве, стрімкий правий берег з кам'яними кар'єрами. Палеолітичні залишки розташовані на трьох окремих вершинах: Виннички, Бейвар та Гострий верх (рис. 2). Всі три вершини порушені частково кар'єрами. Про необхідність музеєфікації цієї пам'ятки вже писали О. М. Титова та Д. В. Кепін [9].

Пам'ятка досліджувалася 14 польових сезонів. Було поставлено 15 зачисток, закладено

34 шурфа, розбито 15 розкопів різної площі та глибини. Загалом досліджено площу 1,5 тис. квадратних метрів. Історико-культурне значення пам'ятки впливає з її давнини, унікальності та ролі у заселенні території України. Вік пам'ятки сягає одного мільйона років. Досліджено двадцять сім культурних горизонтів, частина яких відноситься до ашелью, частина — до муст'є, а частина — до верхнього палеоліту. Унікальне використання андезиту для виготовлення знарядь праці, ступінь вилуговування поверхні створюють неповторне враження давнини артефактів, дають змогу порівнювати між собою вік різночасових знарядь праці. Багатокілограмові левауазькі нуклеуси, досконалі знаряддя праці, ідеальні за формою відщепи справляють сильне враження на глядача (рис. 3). Контекст, у якому вони знайдені, підсилює це почуття. Подібних пам'яток на території України більше поки що не виявлено. Для музеєфікації будуть потрібні додаткові дослідження перспективних ділянок з метою показати артефакти «in situ».

На місцезнаходженні Гострий Верх залягання артефактів у лесових ґрунтах, велика кількість

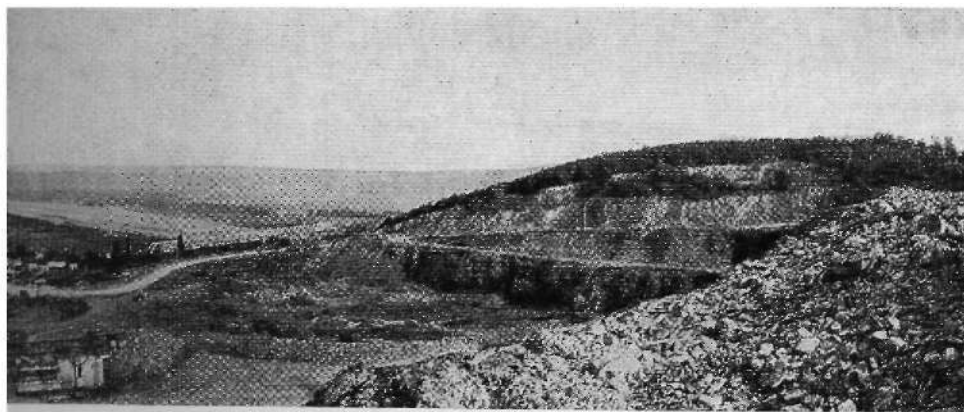

Рис. 1. Палеолітичне місцезнаходження Королеве. Вид з півдня (за В. М. Гладиліним, В. І. Ситливим, 1990)

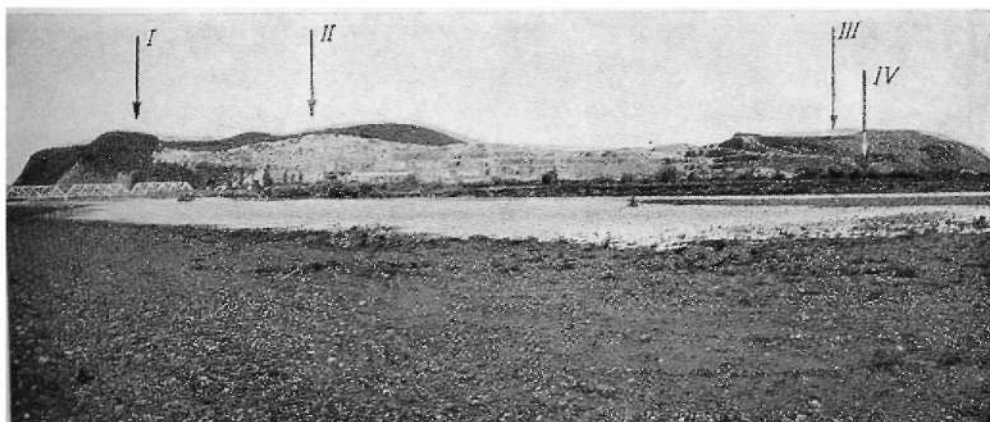

Рис. 2. Палеолітичне місцезнаходження Королеве. Вид з боку р. Тиси. (за В. М. Гладиліним, В. І. Ситливим, 1990)

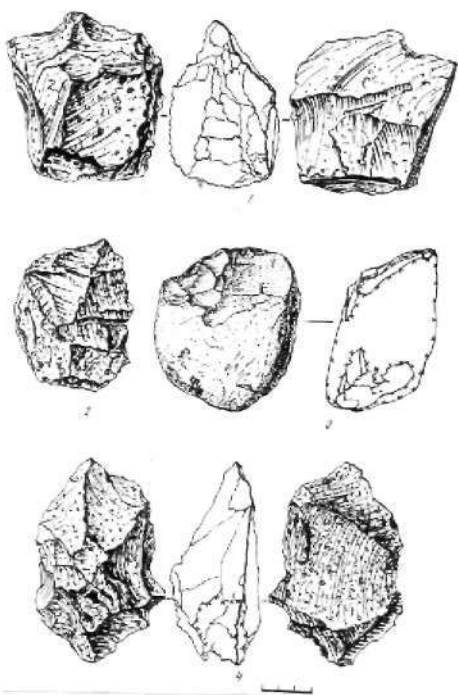

Рис. 3. Палеолітичні знаряддя праці та нуклеуси зі стоянки Королеве (за В. М. Гладиліним, В. І. Ситливим, 1990)

андезитових відходів, заготівель, сировини дає змогу зробити експонування відкритих об'єктів довготривалим (рис. 4). Хоча пам'ятка не має монографічного висвітлення у літературі, вона досить докладно опублікована у численних статтях [10].

Обговорювана пам'ятка знаходиться, як видно з опису, у мальовничій місцевості, неподалік від шосейних шляхів з твердим покриттям, у районі з добре розвинутою інфраструктурою. Фактично до самої пам'ятки треба зробити тільки асфальтований під'їзд. Решта доріг уже існує. Все це робить музеєфікацію комплексу стоянок Королеве не тільки можливою, але й необхідною справою. Наявність глибоких кар'єрів дозволяє закріпити та експонувати не тільки суто археологічні об'єкти, а й геологічні розрізи. Лесові відкладення, у яких простежується сім похованих ґрунтів, мають високий рівень атрактивності. Вони є різнокольоровими з досить яскравою гамою фарб. При розробці архітектурних проєктів музеєфікації Королівських стоянок було б доцільним закрити у легкий павільйон хоча б один такий розріз. Загальна потужність одної такої зачистки розрізу сягає висоти 12 м. [11]. Загалом наявність кам'яних кар'єрів підсилює почуття віртуальної співучасті глядача у житті мешканців стоянки.

Іншою видатною пам'яткою археології палеолітичної доби є стоянка Анетівка-2 на Миколаївщині. Район Побужжя у географічному відношенні є дуже привабливим для створення музею

Рис. 4. Палеолітичне місцезнаходження Королеве. Гострий Верх. Розкоп XIII (за В. М. Гладиліним, В. І. Ситливим, 1990)

під відкритим небом. Глибокі балки, гранітні урвища, незаймана природа каньйону течії Південного Бугу – все це створює чудове тло для експонування верхньопалеолітичної пам'ятки. Стоянка Анетівка-2 розташована на краю плато біля глибокого каньйону правого берега р. Бакшала (рис. 5). Вона займає найзахідніше місце у цілій низці невеликих пізньопалеолітичних пам'яток (загальна кількість 24), розташованих у басейні р. Бакшали (рис. 6). Стоянку знайдено під час пошукових робіт експедицією Інституту археології в 1978 р. під керівництвом С. Н. Станко. Цей район характеризується значною кількістю рівчаків довжиною до 500 м. Уверхів'ях рівчаки розгалужуються. Перепади висот досягають 50 м [12]. Анетівка-2 стоїть на стародавній пліоценовій терасі пра-Бугу між двома мисами. Ґрунти у цій місцевості переважно алювіальні з включеннями понтійських вапняків. Подекуди на поверхні трапляються окремі камені та кремінь. Уздовж правого берега р. Бакшали добре простежується заплава, дві надзаплавні тераси плейстоценового віку та пліоценова тераса пра-Бугу. Ця тераса у районі стоянки перекрита потужним шаром сучасного ґрунту та еолово-делювіальними суглинками плейстоценового віку [13]. Верхня частина ґрунту складається з чорнозему потужністю до 1 м. Нижче залягають суглинок сірого кольору, дрібноструктурний, із включеннями піску, дещо кальцинований, щільний. Фактично подібна структура ґрунту забезпечує добру збереженість пам'ятки і водовідвідні заходи можуть бути мінімальними. За роки вивчення пам'ятки досліджено 796 кв. м. площі розкопів. Зібрано 528801 крем'яний виріб, 285 кістяних виробів, 212570 фауністичних фраг-

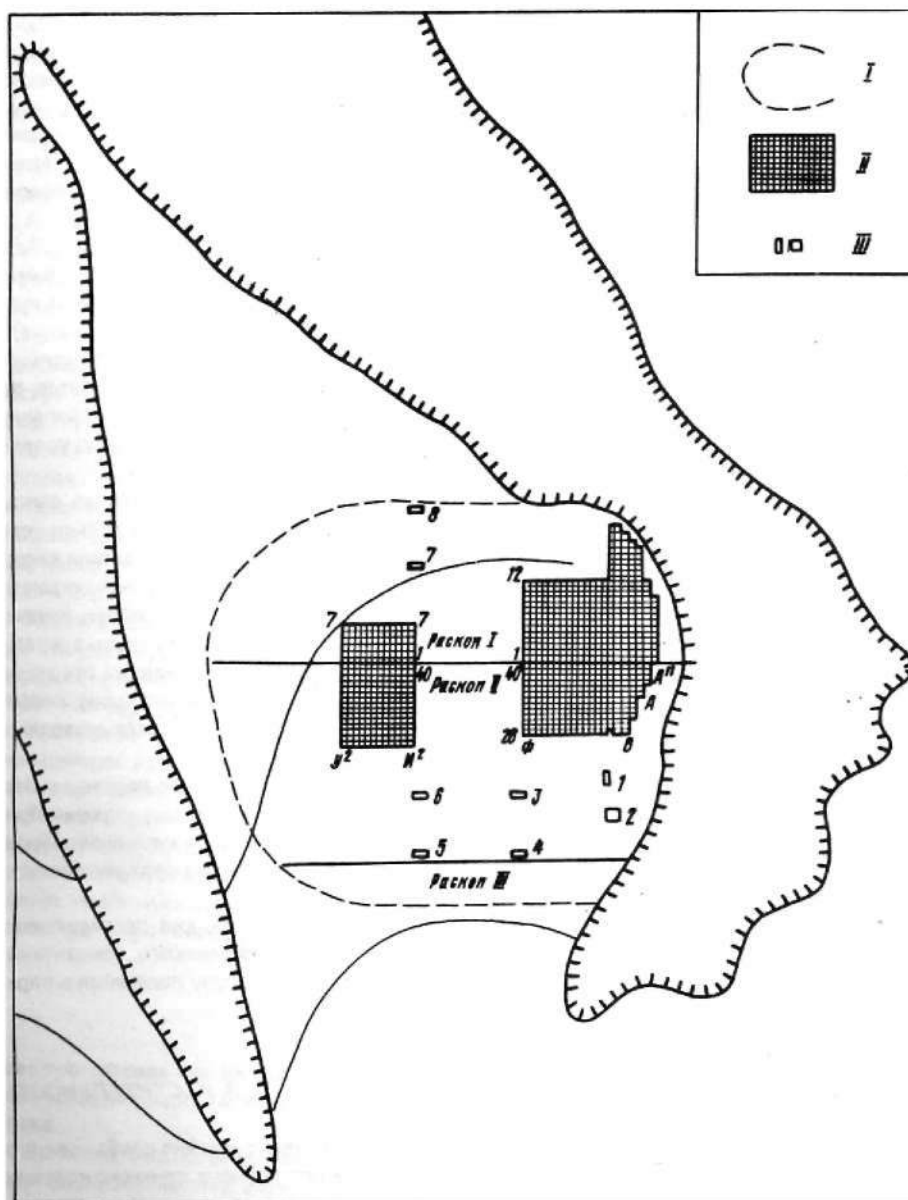

Рис. 5. Загальний план розкопок поселення Анетівка-2 (за В. Н. Станко, Г. В. Григор'євою, Т. М. Швайко, 1989)

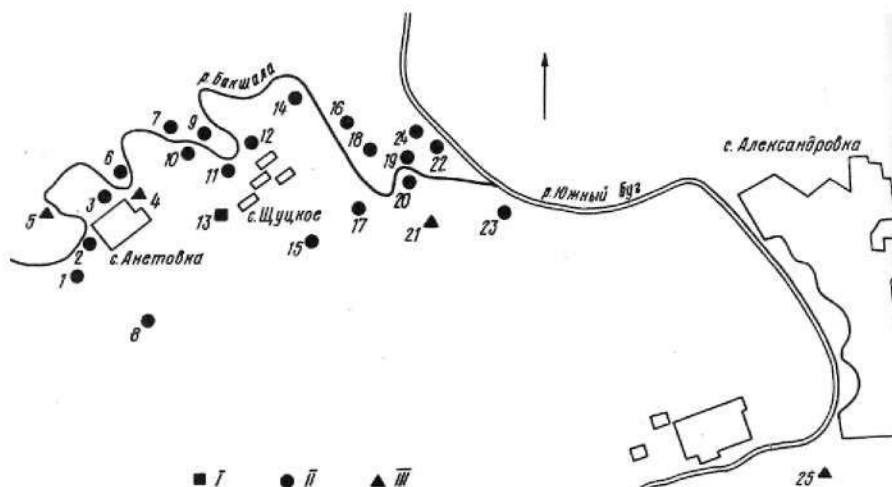

Рис. 6. Карта пам'яток палеоліта та мезоліта у заплаві р. Бакшала (за В. Н. Станко, Г. В. Григор'євою, Т. М. Швайко, 1989).

ментів, з них 65566 кісток, що підлягають визначенню [14]. Фактично, на стоянці досліджувалося два розкопи. За ними й треба влаштовувати павільйони, які б накрили стоянку повністю. У зв'язку з тим, що культурний шар не весь досліджений археологами, на місці стоянки можна влаштовувати не лише археодром з відтворенням основних об'єктів, а й провести розкопки з консервацією виявлених решток. Історичний ландшафт пам'ятки відтворюється за визначеннями видів рослинності, виконаними Г. О. Пашкевич [15]. У цей час найчисельнішими були сосна та дуб. Крім цього, наявні також пилок грабу, в'яза, інших широколистяних порід дерев. Унаслідок потепління на початку раннього голоцену зменшується кількість берези. Як вважають фахівці, ліси у цей період займали переважно балки та байраки, тоді як плато мали степову рослинність. Враховуючи більшу аридність у теперішній час, відтворити повністю історичний ландшафт Анетівки-2 неможливо. І дуб, і сосна на півдні України ростуть погано. Проте є види, які акліматизовані до цього регіону. Основним видом тварини, на яку полювали мешканці Анетівки-2, був бізон. Він становить більше 80% усіх особин, знайдених на стоянці. Решта тварин не перевищує 2% кожна. Невелика експозиція з муляжами основних тварин, на які полювала палеолітична людина, могла б влучно доповнити музеєфікацію Анетівки-2. Під'їзні шляхи до стоянки є непоганими. Від Вознесенська іде асфальт до с. Анетівка. Сам під'їзд може бути заасфальтованим з невеликими витратами.

Іншою дуже вигірною в аспекті музеєфікації верхньопалеолітичною пам'яткою є Мезинська стоянка на Чернігівщині (Коропський район). Вона була виявлена ще на початку XX сторіччя напередодні XIV археологічного з'їзду. Мезинська стоянка досліджувалася багато років. У її вивченні взяли участь такі видатні археологи, як П. П. Єфіменко, М. Я. Рудинський, І. Г. Підплічко, Г. Ф. Коробкова, В. М. Гладилін, С. М. Бібіков та інші.

Геологічні поклади в районі стоянки складаються з лесу з ледь помітними пластами супіскових, гумусових, ортшейнових чи інших включень. Корінною породою тут є крейда, яка підстилає лес. Лівий берег Десни — низький, з луками, невеликими гаями тощо. Правий берег високий, із стрімкими схилами, найвища точка сягає 70 м над заплавою. Сама стоянка залягала на глибині в 5 м на схилі пагорбу. На відміну від мешканців Анетівки-2, люди, які проживали на Мезинській стоянці, полювали на мамонтів та диких коней.

Мезинська стоянка посідає виключне місце в давній історії України. Крім жител, які добре збереглися, на стоянці знайдено вишукані витвори первісного мистецтва (фігурки жінок з бивня мамонта, різноманітні амулети тощо). Але унікальність Мезинської стоянки полягає не тільки в цьому. Як доведено дослідженнями С. М. Бібікова, в одному з жител знаходилося святилище з першим і найдавнішим комплексом первісних музичних інструментів [16] (рис. 7).

Найрезультативніші розкопки були проведені на стоянці в 1954–1961 рр. експедицією під ке-

Рис. 7. Комплекс найдавніших музичних інструментів зі стоянки Мезин (за С. М. Бібіковим, 1981)

рівництвом І. Г. Підоплічка та І. Г. Шовкопляса. Господарсько-побутовий комплекс № 1, досліджений цією експедицією, виявився святилищем з первісними музичними інструментами. Реконструкція житла, проведена С. М. Бібіковим, дає змогу відтворити його на місці стоянки.

Відмінними ознаками музичних інструментів з кісток мамонтів виявилася орнаментация вохрою у вигляді паралельних зигзагів. До складу інструментів входили дві лопаткові кістки мамонта з пошкодженнями в тих місцях, де давні музики били колотушкою, середня частина стенової кістки мамонта, дві нижні щелепи мамонта, фрагмент черепа мамонта, браслет з бивня мамонта та дві колотушки з бивня мамонта і рогу

олена [17]. Автор праці визначає цей комплекс як інструменти ударного типу, підгрупи ударних, які не можуть налаштовуватися [18] (рис. 7). На кістках добре видно сліди ударів якимось тупим предметом. Подібні речі відомі й в інших місцях Європи [19]. Результати розкопок Мезинської стоянки, що проводилися Ф. К. Волковим, збагатили світову культуру художніми предметами, які стали всесвітньо відомими (скульптурні мініатюри) (рис. 8).

Стоянка повністю розкопана і тому консервації не підлягає. Є тільки можливість відновити житла на місці їхнього розташування. Чудові численні креслення та реконструкції, виконані під керівництвом С. М. Бібікова, дають можливість

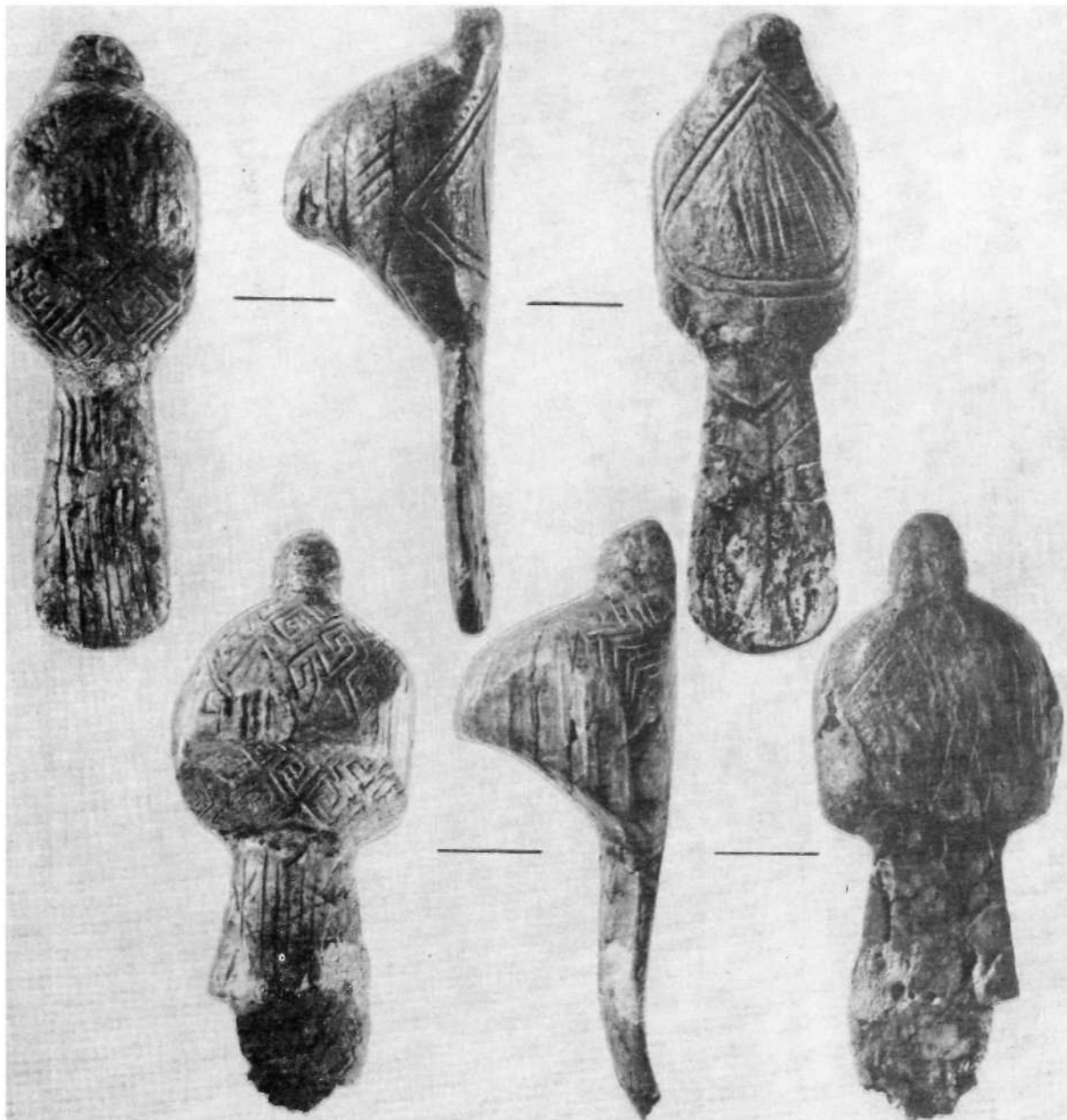

Рис. 8. Мезинські статуетки (за С. М. Бібіковим, 1981)

зробити археодром. Ландшафт верхнього палеоліту не дуже сильно відрізняється від сучасного. Ліс складався з дубу та сосни. Звичайно, наявність села не дає змоги повністю реконструювати давнє оточення Мезинської стоянки та відновити ландшафт. Можливо, та частина пейзажу, який відкриватиметься з археодрому на пагорб, може бути максимально наближена до палеолітичного часу. Смуга лісопосадки закрийє всі сучасні будівлі, лінії електроструму, димарі тощо. Розташування пам'ятки на схилі пагорбу потребує розважливого вирішення питання водовідводу та дренажу.

Досить важко у даному випадку витримати і такий параметр, як охоронна зона. Мінімальні 25 м в умовах села не завжди можуть бути витримані. Водночас наявність села вирішує низку інфраструктурних та побутових проблем, які виникають при музеєфікації. Розташування пам'ятки на околиці села дозволяє добудовувати господарські музейні приміщення. Можливо, для цього треба виділити нові ділянки під забудову на певній відстані від стоянки. Відновлення пам'ятки на зразок археодрому дозволяє не накривати пластиком чи якимось іншим матеріалом культурний шар з залишками, а реконструювати житла з тривких стійких пластмас чи інших сучасних матеріалів. Такий підхід дасть можливість підсилити ефект присутності у давнині при відвідуванні Мезинської стоянки. В окремому приміщенні може бути створена експозиція про історію дослідження стоянки.

Насамкінець розглянемо Амвросіївське кістковище. Це унікальна пам'ятка є наслідком полювання верхньопалеолітичних людей. Пам'ятка знаходиться на одному з рівчаків басейну р. Кринки на північ від м. Амвросіївка (рис. 9). Загалом кістковий та археологічний матеріал зустрічається протягом майже 2-х км уздовж балки. Стоянка була відкрита у 1935 р. В. М. Євсєєвим [20]. Її досліджували С. М. Замятнін, І. Г. Підоплічко, П. Й. Борисковський, О. О. Кротова [21]. Вже на середину п'ятдесятих років на Амвросіївському кістковищі було виявлено майже 900 залишків бізонів. За оцінками О. О. Кротової, кількість досліджених тільки в 80–90 рр. XX ст. тварин на кістковищі сягає 500 особин [22]. Враховуючи попередні оцінки, загальна кількість бізонів наближається до 1500 особин (рис. 10). Подібна стоянка є унікальною для всієї Східної Європи. На сьогоднішній день стоянка датується 20 тис. до н.е. або ранньомадленським часом [23]. На кістковищі знайдено понад 2,5 тис. крем'яних виробів.

Роботи на стоянці продовжуються, і вибрати для музеєфікації перспективну ділянку не буде великою проблемою. Проте залягання культурного шару на схилі рівчака є не дуже зручним для створення проекту музеєфікації (рис. 10). Знаходження пам'ятки у балці вимагає водовідведення та передбачення подовження експозиції у майбутньому. Так само, як і на стоянці Королеве, треба законсервувати та музеєфікувати геологічний розріз на місці кістковища. Кольо-

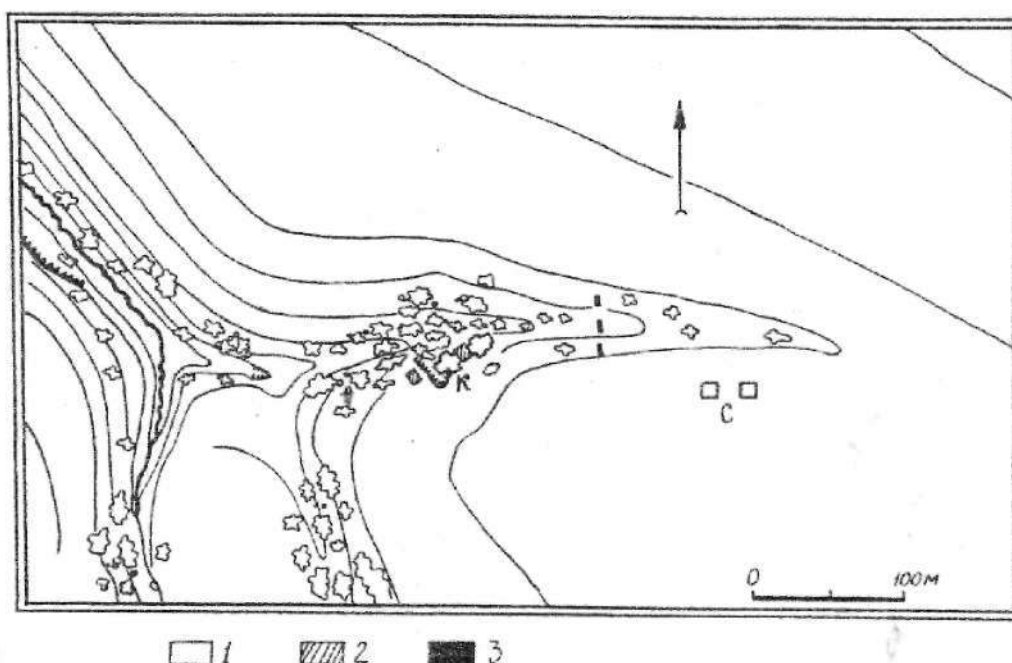

Рис. 9. Загальний план Амвросіївського кістковища

Рис. 10. Фрагмент розкопок Амвросіївського кістковища (за О. О. Кротовою, 1999)

рове різнобарв'я геологічних шарів надасть цьому розрізові атрактивності. Розташування кістковища у відкритому полі додає труднощів і, водночас, можливостей для архітектурних пошуків. Один з павільйонів має бути пристосований для охорони, працівників заповідника, служб тощо. До пам'ятки потрібно прокласти дорогу з твердим покриттям. Разом з тим пейзаж майже не змінився з палеолітичних часів. Відкриті степові ландшафти мають гарно гармоніювати з куполоподібними павільйонами музеєфікованої пам'ятки. Треба відзначити, що балка нині заросла лісом. При створенні експозиції чи панорами — реконструкції стоянки та загінного полювання не зайве використати новітні дослідження О. О. Кротової про пору року, коли відбувалося полювання. Нарощування дентину на зубах забитих тварин дало змогу досить точно визначити пору року, під час яких загинули бізони [24]. Це ще більше підсилить ефект достовірності історичної

реконструкції, справить позитивне враження на відвідувача.

Як припускає Г. В. Сапожнікова, кістковище використовувалося не тільки як склад м'яса у холодну пору року, а й як поклади кісток для виготовлення знарядь і, не виключено, як сакральне місце, — адже разом з кістками знайдено шматок червоної вохри [25] (Сапожнікова, 2003, С. 84).

Розглянуті палеолітичні пам'ятки є першими у списку до музеєфікації. Всі вони є винятковими за своїм історико-культурним значенням і є надбанням світової культури. Відтворення цих пам'яток стане необхідним внеском у музеєфікацію археологічних пам'яток України. Наведені міркування щодо ступеня унікальності пам'яток, конкретних пропозицій їхньої музеєфікації, звичайно, будуть доповнені та конкретизовані у розробці індивідуальних проектів музеєфікації. При музеєфікації, мабуть, є сенс у зовнішньому ви-

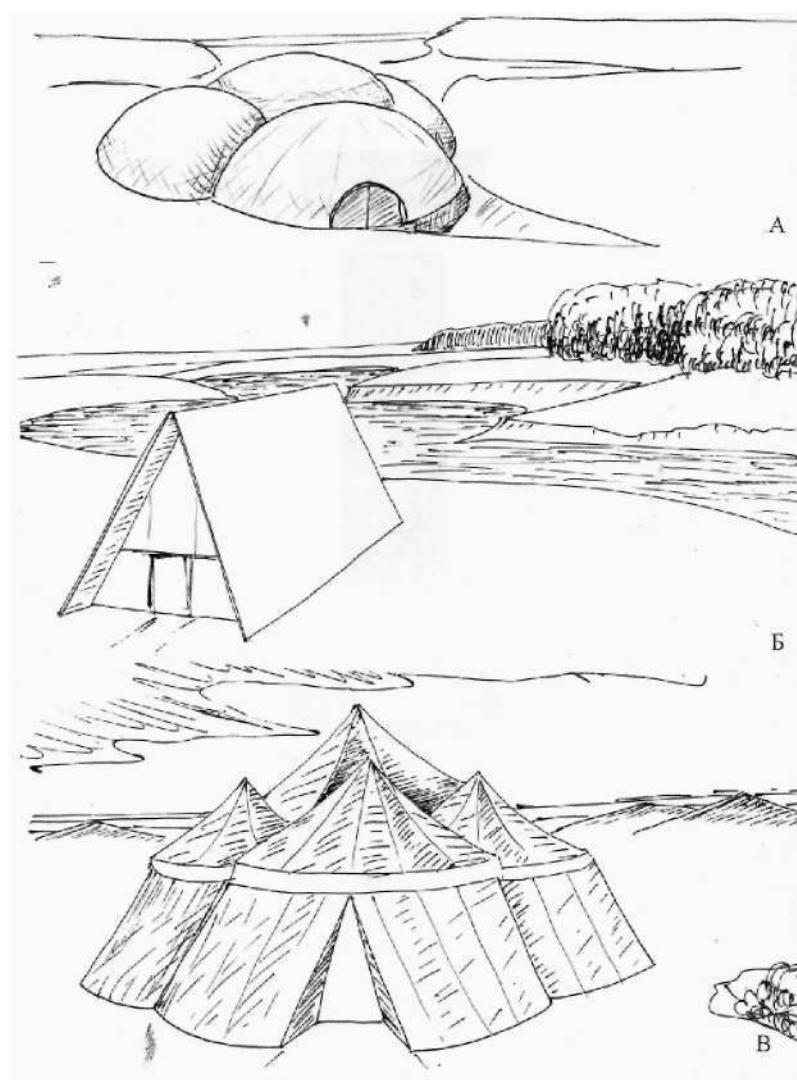

Рис. 11. Ескізи проекти зовнішнього вигляду павільйонів над археологічними пам'ятками різного часу та типу.

гляді павільйонів враховувати епоху, до якої відноситься пам'ятка. Юртоподібний зовнішній вигляд палеолітичного житла дає змогу у схематизованому вигляді повторювати його контури й у формі павільйонів, що будуватимуться над музеєфікованими об'єктами. Для палеолітичних будівель такі павільйони можуть мати юртоподібні, куполовидні форми (рис. 11-а). Для ранньохліборобських пам'яток павільйони могли б мати вигляд прямокутних двоскатних будівель (рис. 11-б). Степові пам'ятки скотарів можна було б накривати шатроподібними павільйонами (рис. 11-в). Тобто у формі павільйону закріпити епоху та певним чином господарсько-

культурний тип. У майбутньому можна було б продовжити роботу з розробки форм павільйонів для різних епох та народів.

Крім зазначеної першої хвилі, до реєстру пам'яток палеоліту, що підлягають музеєфікації, треба занести Добриничівську стоянку та стоянку Межиріччя, які вже музеєфіковані. За своїм значенням та станом збереженості відкритих залишків вони є першими у рейтингу пам'яток, що підлягають музеєфікації. Аналіз інших археологічних пам'яток з метою занесення їх до реєстру пам'яток, які підлягають музеєфікації у першу чергу, треба продовжити.

1. Авдусин А. Д. Полевая археология СССР.— М.: Наука, 1981.
2. Бельков С., Рябенко О. Класифікація нерухомих пам'яток археологічної спадщини // Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні.— К., 1999.— Вип. 8.— С. 105—107.
3. Титова О. М. Збереження нерухомих пам'яток археології в заповідниках та музеях // Праці центру пам'яткознавства.— К., Шлях, 2004.— Вип. 6.— С. 106—110.
4. Степанчук В. М., Коен В. Ю. Работы на стоянке Мира под Запорожьем в 2000 г. // Археологічні відкриття на Україні.— К.: Стилюс, 2001.— С. 221—225.
5. Титова О. М., Кепін Д. В. Використання досягнень інженерної геології у справі збереження археологічної спадщини // Праці центру пам'яткознавства.— К., Шлях, 2004.— Вип. 6.— С. 83—99.
6. Там само.— С. 87.
7. Чухрай Л. О. До створення загальної концепції музеєфікації археологічних пам'яток // Вісник КНУКіМ.— 2006.
8. Гладили В. Н., Ситливий В. И. Ашель Центральной Европы.— К.: Наук. думка, 1990.— С. 22—27.
9. Титова О. М., Кепін Д. В. Вказ. праця.
10. Адаменко О. М., Адаменко Р. С., Гладили В. Н. Геология палеолитической стоянки Королево-I в Закарпатье // Сов. геология.— 1981.— № 12.— С. 87—92; Адаменко О. М., Поспелова Г. А., Гладили В. Н. и др. Опорные магнитобиостратиграфические разрезы антропогенных отложений Закарпатья // Изв. АН СССР.— Сер. Геол.— 1981.— № 11.— С. 55—73. Адаменко О. М., Адаменко Р. С., Гродецкая Г. Д. и др. Стратиграфия антропогенных отложений Закарпатья // Палеонтологический сборник.— М.: Наука, 1982.— № 19.— С. 28—38; Адаменко О. М., Гродецкая Г. Д. Антропоген Закарпатья.— Кишинев: Штиинца, 1987.— 147 с. Адаменко, О. М., Адаменко Р. С., Гладили В. Н. и др. Палеолитическое местонахождение Королево в Закарпатье // Бюллетень комиссии по изучению четвертичного периода.— 1989.— № 58.— С. 5—25.
11. Там само.
12. Станко В. Н., Григорьева Г. В., Т. Н. Швайко. Позднепалеолитическое поселение Анетовка-II.— К.: Наук. думка, 1989.— 137.
13. Там само.— С. 9.
14. Там само.— С. 6.
15. Шашкевич Г. А. Динамика растительного Покрова Северо-Западного Причерноморья в голоцене, его изменение под влиянием человека // Антропогенные факторы в истории развития современных экосистем.— М.: Наука, 1981.— С. 74—86.
16. Бибилов С. Н. Древнейший музыкальный комплекс из костей мамонта. Очерк материальной и духовной культуры палеолитического человека.— К.: Наук. думка, 1981.— 107 с.
17. Там само.
18. Там само.— С. 79.
19. Бибилов С. Н. Музыкальная лопатка из палеолитического поселения Городок II в Ровенской области // Первобытная археология. Поиски и находки.— К.: Наук. думка, 1980.— С. 10—19.
20. Евсеев В. М. Палеолитическая стоянка Амвросиевка // Палеолит и неолит Украины.— К., Из-во АН УССР, 1947.— Т. 1.— С. 265—283.
21. Борисковский П. И. Палеолит Украины // МИА.— М.—Л.: Из-во АН СССР, 1953. Замятин С. Н. Заметки о палеолите Донбасса и Приазовья // Сборник музея антропологии и этнографии.— 1953.— № 14.— С. 230—255; Лидопличко И. Г. Амвросиевская палеолитическая стоянка и ее особенности // КСИА АН СССР.— 1953.— № 2.— С. 65—69. Кротова А. А. Культурно-хронологическое членение позднепалеолитических памятников юго-востока Украины // Неприна В. И., Зализняк Л. Л., Кротова А. А. Памятники каменного века Левобережной Украины.— К.: Наук. думка, 1986.— С. 6—63. Krotova A. A., Belan N. G. Amvrosievka. A unique Upper Paleolithic Site in Eastern Europe // From Kostenki to Clovis. Usspper Paleolithic — Paleo-Indian Adaptations.— New York and London, Plenum Press, 1999.— P. 125—142.
22. Krotova A. A., Belan N. G. Op. cit.— P. 132.
23. Ibid.— P. 129.
24. Кротова О. О. Функціональне призначення Амвросіївського кістковища (За результатами трасологічних досліджень кам'яних знарядь) // Кам'яна доба на Україні.— К.: Шлях, 2003.— Вип. 2.— С. 56—81.
25. Сапоженикова Г. В. Функціональне призначення Амвросіївського кістковища (За результатами трасологічного дослідження) // Кам'яна доба на Україні.— К.: Шлях, 2003.— Вип. 2.— С. 84.

S. Pustovalov, L. Chukhray

**POTENTIAL PROBABILITIES OF THE MUZEEFICATION
OF THE STONE AGE MONUMENTS IN UKRAINE**

This article deal with creation of the main principles of the muzeefication analyses of the archaeological monuments. The famous Stone Age monuments of Ukraine are analyzed for muzeefication in the first time.